

A gép forog...

Fajó János kiállítása

KOZÁK CSABA

Ybl Budai Kreatív Ház, 2020. II. 7. – III. 8.

foto: Aradi Bama

Ybl Miklós 1872-ben építette azt a Duna-parti szivattyúgépházat, ahol a gőzkazánokkal működtetett géprendszer a Budavári Palotába, a királyi várba nyomta fel a szűrt, tisztított vizet. A neoreneszánsz stílus jegyeit viselő épületet Várkert Kioszknak nevezték, én viszont már Várkert Casino néven ismertem, 1994-ben itt rendezhettem meg Gulyás Gyula (1944–2008) szobrászművész Marilyn Monroe-kiállítását. Az egykori ipari, majd vendéglátós létesítmény az átépítések és felújítások után 2018-ban nyerte el mai formáját és nevét. Az Ybl Budai Kreatív Ház most nagy ívű tárlattal tisztelget a nemrég elhunyt Fajó János (1937–2018) munkássága előtt. A tárlat

címe: *A gép forog...* Ez a befejezetlen mondat bizonyára ismerősen cseng a 19. századi magyar drámairodalomban jártas látogatóknak. Madách Imre 1861-ben írta meg *Az ember tragédiája* című drámai költeményét, ahol az Első színben az Úr szájából hangzott el az immáron klasszikussá vált mondat: „A gép forog, az alkotó pihen.” A kiállítás kurátorának, Sárvári Zitának a címadása (kölcsonzése) hibátlan, hiszen egyszerre utal – a valamikori gépház működési mechanizmusán túl – Fajó művészetének azon jellegzetességére, hogy sík- és háromdimenziós művei állandó forgásban-mozgásban vannak, másrészt arra, hogy a befejezett oeuvre a mai napig aktuális, érvényes.

A kültéri teraszról két kerti lejáratot nyitottak a pincészintre. Lépcsők vezetnek a félkör alaprajzú területre, ahol Majoros Áron Zsolt „fali mozaikja” látható, ami nem más, mint Ybl Miklós fekete, rozsdamentes acélpíxelekből összeállított portréja. A probléma annyi, hogy a rendező körülbelül háromméternyire a fali mű elé állította ki Fajó János *Ívek* (2005) című krómacél szobrát. A két és fél méter magas kolumna csúcsa negyven centire sincs a mennyezet geometrikusan osztott, szürkére festett acélgerendáitól! Fajó a hasonló szellemiségű és méretű krómacél síkplasztikáiból 15 darabot 2003-ban a Millenáris Park gyepszőnyegére helyezett, az itt bemutatott síkplasztikájának az ötméteres változatát 2005-ben pedig ugyanúgy a szabadban állította ki Villányban. Egy vertikálisan nyújtott, az ég felé törekvő Fajó-szobrot nem lehet beszorítani egy belső térbe! Kivéve akkor, ha a helyszín belmagassága megfelelő. Fajó és Majoros munkái nagyobb teret igényelnek, auráik egymással nem érintkezhetnek. Ugyanakkor biztos vagyok abban, hogy a rendezőt a jó szándék vezérelte; a kiállítás legnagyobb méretű, egyben pedig az egyik legerősebb művét az entrée-ban kívánta bemutatni.

Az üvegajtón belépve a Terra kiállítóterbe jutunk. Ahol egykor a színek tárolták, és a föld alá rejtve futottak a víztisztító csatornák ciszternái, ott ma egy fehérre festett, szimmetrikusan osztott, boltíves teremsort látok, amelynek a legvégén egyetlen közep méretű fémplasztika látható, erős spotlámpákkal megvilágítva. (A felfénylő krómacél mű a távolból saccolva úgy a köldökömig érhet.) Megoldódott a korábbi gondom: térfélcserével ennek a műnek kellene állnia az előtérben az *Ívek* helyén, mert ez nem takarta volna ki, nem vágta volna függőlegesen ketté Majoros *Ybl-portréját*! Innen már simán gördül (*forog*) tovább a kiállítás. A fogadófalon magyar, angol és kínai nyelven olvasható a kurátortól a kiállítás koncepciója, a válogatás mikéntje és egy rövid Fajó-életrajz, valamint itt található a színhelyes katalógust is, melyet a tárlat alkalmából adtak ki. A következő boltszakaszokban már ritmikusan váltogatják egymást a fali és a 3D-s művek: szitanyomatok, gouache-munkák, olaj-vászon festmények, síkplasztikák és tömör plasztikák. Az egyik sarokban szerényen húzódik meg a *Kereszt-variációk* (1975) tízes sorozatából nyolc darab, a kereszt morfológiájának értelmezését célzó szitanyomatok, melyek matt fakereteik ellenére is látványosak. Itt vannak a *Piskóták* tematikára készült

gouache-ok, fekete-fehér és színes nyomatok, illetve plasztikák is. A *Piskóták II.* (1971) munkán a kék-sárga-fekete, piskótára emlékeztető formák téri illúziót kelte pulzálnak, hullámanak a papír virtuális terében, hogy aztán ugyanez a forma a *Gyűrűs piskóta* (1987) síkplasztikán kilépjen a valós térbe. Itt figyelhetjük meg Fajónak azt az ismételtelten visszatérő technikáját, ahogy egy sík lapból – esetünkben egy sárgaréz lemezből – kiemel-kivág egy részletet, amit az alaphoz

FAJÓ JÁNOS: *Kék és zöld III.*, 1979, olaj, vászon, 200×200 cm

A Fajó Alapítvány jóvoltából, HUNGART ©2020

képeket 90 fokkal elforgatva a térbe hajlít. A kétdimenziós felület egycsapásra 3D-s munkává alakul. Itt található a fekete-fehér *Kitárulás 4/5* (1973) és a színes *Kitárulás A/E* (1973–2009) című szitanyomatokat, melyeken egy álló romboidforma harmonikászerűen lélegzik, tágul és szűkül. A repetitív kicsinyítés-nagyítás által a mű mozgásba lendül, központi vízszintes tengelye körül *forog*.

Elérkezünk a távolból már kiszűrt fémplasztikáig. A padlóra helyezett *Két négyzet* (1995) egy fémlemezekből épített objekt, ami a krómacélból kivágott négyzetes lapok találkozásának egy lehetséges konstellációját egy olyan térbe képes összerendelni, ami pontosan egy köbméter. Az alsó szint az 1973-as, *Kereszt I-II.* című, négyzet alakú olaj-vászon festményekkel zár. Ez a két mű minimális színhasználatával, egyszerű szerkesztettségében is kiragogy az anyagból. Az egymással megküzdő, a mű magja

fotó: Szécsényi Zsuzsa

FAJÓ JÁNOS: *Ívek*, 2005, 0,25 cm-es krómáccél, 250×60×25 cm (a háttérben **ÁRON ZSOLT:** *Ybl Miklós portréja*, 2018, 2×2 cm-es fekete rozsdamentes acélpixelék), HUNGART ©2020

felé hatoló éles fragmentumok mobilitást sugallnak, miközben a rend, a bizonyosság harmonikus érzetét keltik.

Egy lépcsőn kanyarogva jutunk fel az Aqua kiállítótérbe, ahol a mesterséges világítás ideálisan párosul a keletre nyíló, a folyóra néző ablakokon beáradó természetes fényvel. Ebben az oszlopokkal osztott, impozáns térben találjuk Fajó nagy méretű

vásznonképeit és pár szobrát, kisplasztikáját. A *Kék és zöld III.* (1979) című olajképen egy szabályos körbe zárva (majd onnan kilépve) nemcsak a fenti színek átmenetei sorjáznak egymás után, hanem egy fehér S alakzat is áthatol a kör középpontján, ami egyértelműen rotációt sugall, ám a forgás érzete a részletek szimmetrikus, egyensúlyi helyzetre törekvő elrendezése ellenére sem szűnik meg. Akárcsak a *Mozgás II.* (1969–89) című festményen, ahol a kör alakzatába fogott piros-narancs-lila-kék monokróm színmezők gyerekkorunk futkosós játékát, a papírforgót (vagy szélforgót) juttatják eszünkbe, amihez ugyanaz a képzet társult, mint ehhez a festményhez: a sebesség izgalma, a forgás öröme, a szív lüktetése.

Enteriőr **FAJÓ JÁNOS** lakkcsiszolt kisplasztikáival (a háttérben: *Nyilak I–III.*, 1975–1978, olaj, vászon, egyenként 200×150 cm), HUNGART ©2020

fotó: Szécsényi Zsuzsa

A vászonképek előtti fekete fémasztal ugyanolyan vékony lábakon áll, mint a többi Fajó által tervezett posztamens: testük nincs, karcsú fémszálakon állnak, nem szólnak bele a plasztikákba, csak szolgálják azokat. Ezen az áttört testen van elhelyezve a fehér márványból faragott *Gömb* (1998), amely azáltal kelti a mozgás, gurulás, pörgés, forgás illúzióját, hogy annak külső burkát a művész három helyen könnyedén – mint vajban a kés – bemetszette, majd az így keletkezett „tektonikus lemezeket” egymáson elcsúsztatta, elforgatta. A terem nyugati oldalán található, „hármastárléként” funkcionáló műegyüttes a *Nyilak I-II-III.* (1975–78), melyeken íjalakú zöld-narancs-piros-kék motívumok futnak függőlegesen, amelyek ölelkeznek, tengelyeik körül megpördülnek, *forognak*. Fekete, lakkozott, csiszolt fából készült hat darab kisplasztikáját ugyancsak egy fekete, áttört szerkezetű posztamensen helyezték el.

Ezen pihen Fajó *Hullám*-sorozatából pár könnyedén hajlongó mű és az organikus, érzéki, átjárható *Isteni rés állva II.* (1998), valamint az *Isteni rés III.* (1999) című munka. A rendező – immáron jó érzékkel – nem tolt a falra ezt az egységet, hiszen annak több nézete lehetséges. Az ívelt madár-szárnyakhoz hasonlatos fragmentumok nemcsak elforognak egymás mellett/felett, hanem azok transzparenciája révén láttatják is a „szárnyak” teljes felületét. Mellette van kiállítva a *Pop I.* (1985) elnevezésű

FAJÓ JÁNOS: *Négy forma*, 1987, olaj, vászon, 146×160 cm

A Fajó Alapítvány jóvoltából, HUNGART ©2020

alumíniumplasztika. Ez a tárlat legjobb példája arra, hogy Fajó plasztikai munkái körbejárhatóak, azoknak több nézete is lehetséges. Az egy vagy több főnézeten kívül van olyan irány, ahonnan a kihajlított lemez csak egy hajszálvékony csíknak tűnik. Ezért is kell körbejárunk ezeket a műveket, sétálnunk-*forognunk* azok körül. A *Fehér metszés II.* (1968–78) című festmény vertikális tengelyében rejtőzik a már ismerős X forma, ám ezúttal az olajfesték piros, rózsaszín és fehér színei dominálnak, takarják egymást áttetszően. A centrumban levő rombusz vízszintes tengelye körül akár el is *foroghatnánk* a táblát; a látvány – bárhol is nézzük a festményt – megkapó.

A *forgás* hívószóra tematizált kiállítás Fajó János életművének csak egy szeletét hivatott bemutatni, ám teszi azt konceptuálisan következetesen és sikerrel. A tárlaton a konstruktív geometrikus művészet egyik legjelentősebb hazai képviselőjének a főművein keresztül egyértelműen körvonalazódik az alkotó tiszta, mindig is a rendre törekvő munkamódszere, melynek során a legegyszerűbb eszközökkel (ismétel, kicsinyít-nagyít, átfed-kitakar, kiemel-redukál, bemetsz-kihajlít, forgat-tükröz stb.) éri el fali munkáinak, sík- és tömör plasztikáinak struktúraváltásait, gazdag variabilitását. A szín és a forma törvényszerűségeit bemutató kiállítás méltó Fajó János szellemi örökségéhez.